

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

INTERMEDIATE LEVEL OF SPOKEN SANSKRIT

DR. ANURADHA CHOUDRY

**DEPARTMENT OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
IIT KHARAGPUR**

**Lecture 23: Third person pronouns and nouns (m/n/f) in the dual:
Part 5**

CONCEPTS COVERED

- ❑ Revision upto the 6th case and introduction of the 7th case for पुंलिङ्ग (pumliṅga – masculine) and नपुंसकलिङ्ग (napuṁsakaliṅga – neuter) words ending with अकार (akāra – letter ‘a’) and स्त्रीलिङ्ग (strīliṅga – feminine) words ending with आकार (ākāra – letter ‘ā’) and ईकार (īkāra – letter ‘ī’) in the द्विवचन (dvivacana – dual) forms
- ❑ Application of the verb अस् ‘as’ in the three tenses - अनद्यतनभूतकाल (anadyatana-bhūtakāla [लङ् laṅ] - imperfect past) वर्तमानकाल (vartamānakāla [लट् laṭ] - present), भविष्यकाल (bhaviṣyakāla [लृट् lṛṭ] - future)
- ❑ Building of vocabulary

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

**3rd Person Pronouns and Nouns in the Dual
(m [n] ‘a’ ending) from 1st to 6th & 8th cases**

वचनम् -> एकव. द्विव. एकव. द्विव. एकव. द्विव. एकव. द्विव.
vacanam ekava. dviva. ekava. dviva. ekava. dviva. ekava. dviva.

विभक्तिः -
vibhaktiḥ

किम् – kim (m [n])

(ए)तद् – (e)tad (m [n])

जनक - janaka (m)

मित्र – mitra [n]

प्रथमा prathamā	कः [किम्] kaḥ [kim]	कौ [के] kau [ke]	सः / एषः [(ए)तत्] saḥ / eṣaḥ [(e)tat]	(ए)तौ [(ए)ते] (e)tau [(e)te]	जनकः janakaḥ	जनकौ janakau	मित्रम् mitram	मित्रे mitre
द्वितीया dvitīyā	कम् [किम्] kam [kim]		(ए)तम् [(ए)तत्] (e)tam [(e)tat]		जनकम् janakam		मित्रम् mitram	
तृतीया tritīyā	केन kena		(ए)तेन (e)tena		जनकेन janakena		मित्रेण mitreṇa	
चतुर्थी caturthī	कस्मै kasmai	काभ्याम् kābhyām	(ए)तस्मै (e)tasmai	(ए)ताभ्याम् (e)tābhyām	जनकाय janakāya	जनकाभ्याम् janakābhyām	मित्राय mitrāya	मित्राभ्याम् mitrābhyām
पञ्चमी pañcamī	कस्मात् kasmāt		(ए)तस्मात् (e)tasmāt		जनकात् janakāt		मित्रात् mitrāt	
षष्ठी ṣaṣṭhī	कस्य kasya	कयोः kayoḥ	(ए)तस्य (e)tasya	(ए)तयोः (e)taayoḥ	जनकस्य janakasya	जनकयोः janakayoḥ	मित्रस्य mitrasya	मित्रयोः mitrayoḥ
सप्तमी saptamī								

(सम्बोधनम्)
(sambodhanam)

हे जनक
he janaka

हे जनकौ
he janakau

हे मित्र
he mitra

हे मित्रे
he mitre

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

3rd Person Pronouns and Nouns in the Dual
(f 'ā' & 'ī' endings) from 1st to 6th & 8th cases

वचनम् -> एकव. द्विव. एकव. द्विव. एकव. द्विव. एकव. द्विव.
vacanam ekava. dviva. ekava. dviva. ekava. dviva. ekava. dviva.

विभक्तिः -
vibhaktiḥ

किम् – kim (f)

(ए)तद् – (e)tad (f)

अम्बा – ambā (f)

सहोदरी – sahodarī (f)

प्रथमा prathamā	का kā	के ke	सा / एषा sā / eṣā	(ए)ते (e)te	अम्बा ambā	अम्बे ambe	सहोदरी sahodarī	सहोदर्यौ sahodaryau
द्वितीया dvitīyā	काम् kāṁ		(ए)ताम् (e)tām		अम्बाम् ambām		सहोदरीम् sahodarīm	
तृतीया tritīyā	कया kayā		(ए)तया (e)tayā		अम्बया ambayā		सहोदर्या sahodaryā	
चतुर्थी caturthī	कस्यै kasyai	काभ्याम् kābhyām	(ए)तस्यै (e)tasyai	(ए)ताभ्याम् (e)tābhyām	अम्बायै ambāyai	अम्बाभ्याम् ambābhyām	सहोदर्यै sahodaryai	सहोदरीभ्याम् sahodarībhyām
पञ्चमी pañcamī	कस्याः kasyāḥ		(ए)तस्याः (e)tasyāḥ		अम्बायाः ambāyāḥ		सहोदर्याः sahodaryāḥ	
षष्ठी ṣaṣṭhī	कस्याः kasyāḥ	कयोः kayoḥ	(ए)तस्याः (e)tasyāḥ	(ए)तयोः (e)tayoḥ	अम्बायाः ambāyāḥ	अम्बयोः ambayoḥ	सहोदर्याः sahodaryāḥ	सहोदर्योः sahodaryoḥ
सप्तमी saptamī								

(सम्बोधनम्)
(sambodhanam)

हे अम्बे
he ambe

हे अम्बे
he ambe

हे सहोदरि
he sahodari

हे सहोदर्यौ
he sahodaryau

अभ्यासः (abhyāsaḥ) - Practice

कुत्र / कस्मिन् (m/n) / कस्याम् (f) -> कयोः अस्ति.. ?
kutra / kasmin / kasyām -> kayoḥ asti ... ?

(ए)तस्मिन् (e)tasmin पुरुषे puruṣe / षयोः ṣayoḥ / षेषु ṣeṣu

(ए)तयोः
(e)ta^yoḥ

देश deśa

मित्र mitra

शान्तिः आसीत् / अस्ति / भविष्यति।
śāntiḥ āsīt / asti / bhaviṣyati

(ए)तेषु (e)teṣu

नगर nagara

(ए)तस्याम् (e)tasyām अम्बायाम् ambāyām / अम्बयोः ambayoḥ / सु su

(ए)तयोः
(e)ta^yoḥ

लेखिका lekhikā

नगर्याम् nagaryām / गर्योः garyoḥ / रीषु rīṣu

सद्भावना आसीत् / अस्ति / भविष्यति।
sadbhāvanā āsīt / asti / bhaviṣyati

(ए)तासु (e)tāsu

पुरी purī

(m/n) कस्य / कस्मिन् → कयोः.....अस्ति ?
 (f) कस्याः/ कस्याम् →

6th - (ए)तस्य (e)tasya

जनक janaka

तुलना अस्ति / नास्ति ।
 tulanā asti / nāsti |

(ए)तेषाम् (e)teṣām

आश्रम āśrama

7th - (ए)तस्मिन् (e)tasmin

चरित्र caritra

नूतनानुभवाः सन्ति ।
 nūtanānubhavāḥ santi |

(ए)तेषु (e)teṣu

नगर nagara

(ए)तयोः
 (e)ta^{yoh}

सः / तौ / ते अतुल्यः / यौ / याः
 tulyaḥ / ^{yau} / ^{yāḥ}

आसीत् / आस्ताम् / आसन्...।

6th - (ए)तस्याः (e)tasyāḥ

अम्बा ambā

सा / ते / ताः अतुल्या / ये / याः
 atulyā / ^{ye} / ^{yāḥ}

अस्ति / स्तः / सन्ति...।

(ए)तासाम् (e)tāsām

शाला śālā

7th - (ए)तस्याम् (e)tasyām

युवती yuvatī

तत् / ते / तानि अतुल्यम् / ये / यानि
 atulyam / ^{ye} / ^{yāni}

भविष्यति / तः / न्ति ... ।

(ए)तासु (e)tāsu

नगरी nagarī

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

**3rd Person Pronouns and Nouns in the Plural
(m[n] ‘a’ ending / f ‘ā’ & ‘ī’ endings)
for the 6th and 7th cases**

वचनम् ->
vacanam

द्विवचनम्
bahuvacanam

विभक्ति - vibhakti

किम् – kim (m [n])

(f)

(ए)तद् – (e)tad (m [n])

(f)

जनक - janaka (m)

अम्बा – ambā (f)

मित्र – mitra [n]

सहोदरी – sahodarī (f)

षष्ठी
ṣaṣṭhī

कयोः
kayoh

(ए)तयोः
(e)tayoh

जनकयोः janakayoh

अम्बयोः ambayoh

मित्रयोः mitrayoh

सहोदर्योः sahodaryoh

सप्तमी
saptamī

गीताश्लोकः gītāślokaḥ

तत्रापश्यत्स्थितान् पार्थः पितृन्थ पितामहान्।
tatrāpaśyat-sthitān pārthaḥ pitṛīn-atha pitāmahān|

आचार्यान्मातुलान्भ्रातृन्पुत्रान्पौत्रान्सखींस्तथा ।
ācāryān-mātulān-bhrātṛīn-putrān-pautrān-sakhīmstathā|

श्वशुरान्सुहृदश्चैव सेनयोरुभयोरपि ॥१॥२६॥
śvaśurān-suhṛdaścaiva senayorubhayorapi ||1||26||

There, Arjun could see stationed in both armies, his fathers, grandfathers, teachers, maternal uncles, brothers, cousins, sons, nephews, grand-nephews, friends, fathers-in-law, and well-wishers.

Gītā and Renunciation

A devotee of Ramakrishna Paramahansa asked him "What is the central teaching of the Bhagavad Gita?" The sage replied, "If you utter the word 'Gita' a few times in rapid succession you begin to say 'taagi, 'taagi' and that is the essence of Gita". 'Taagi' means one who has renounced the world.

Sri Mahendranath Gupta

Close Disciple of Sri Ramakrishna Paramahansa

Author of kathāmṛta

(14th July 1854 – 4th June 1932)

Conclusion

References

- ❑ Narendra. (1997). *Functional Sanskrit: its communicative aspect*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- ❑ Narendra. (2003). *Speak Sanskrit: the easy way*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- ❑ Mukundananda, S. (2019, September 13). *Bhagavad Gita: Chapter 1, Verse 26*. Retrieved from Bhagavad Gita: The Song of God: <https://www.holy-bhagavad-gita.org/chapter/1/verse/26>
- ❑ Vora, A. (2019, September 13). *Gita and Renunciation*. Retrieved from Times of India: <https://timesofindia.indiatimes.com/speaking-tree/Gita-And-Renunciation/articleshow/6847811.cms>

शान्तिरस्तु śāntirastu

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

*Thank
you*

